

—
Верховний
Суд

Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ за 2022 рік

Касаційний господарський суд
у складі Верховного Суду

Зміст

I. Інформація про роботу місцевих господарських судів	3
II. Інформація про роботу апеляційних господарських судів	7
III. Інформація про роботу Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду	8
IV. Висновки	11

Інформація про стан правосуддя В системі господарських судів України у 2022 році

I. Інформація про роботу місцевих господарських судів

Господарські суди у звітному періоді працювали в умовах повномасштабного військового вторгнення російської федерації до України, яке розпочалося 24 лютого 2022 року.

Цього ж дня Президент України Указом № 64, затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-ІХ, з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року ввів воєнний стан, який наразі продовжено до 19 лютого 2023 року.

Увесь цей час наша держава та суспільство зосереджені на відбитті військової агресії. Держава вживає максимум військових, дипломатичних, гуманітарних та економічних заходів для того, щоб протистояти агресору та захистити територіальну цілісність України, життя й безпеку наших громадян.

Конституційне право кожного на судовий захист є непорушним. Держава повинна забезпечити право кожного на судовий захист, особливо під час війни.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон) встановлено правові засади діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану.

У період дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені чи обмежені, вони діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України (частина перша статті 10, стаття 12-2 Закону).

На території, на якій введено воєнний стан, правосуддя здійснюється лише судами, забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства (стаття 26 Закону).

Після початку військової агресії суди продовжували свою роботу, незважаючи на небезпеку, спричинену постійними бомбардуваннями та обстрілами.

Приміщення деяких судів зруйновані (Господарський суд Миколаївської області) або перебували у районі проведення активних воєнних дій (господарські суди Херсонської, Сумської та Чернігівської областей). У зв'язку з цим доводилося терміново змінювати територіальну підсудність для розгляду судових справ таких судів, а після відновлення порівняно безпечних умов роботи – невідкладно поновлювати підсудність (господарські суди Сумської, Чернігівської та Миколаївської областей).

Зокрема, розпорядженням Верховного Суду від 06.03.2022 № 1/0/9-22 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» відповідно до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", враховуючи неможливість судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, змінено територіальну підсудність судових справ Господарського суду Херсонської

області на Господарський суд Одеської області. Розпорядженням Верховного Суду від 22.03.2022 № 12/0/9-22 змінено територіальну підсудність судових справ Господарського суду Миколаївської області на Господарський суд Одеської області, а господарських судів Сумської та Чернігівської областей – на Господарський суд Черкаської області.

Після створення належних умов для здійснення правосуддя розпорядженням Верховного Суду від 22.04.2022 № 25/0/9-22 відповідно до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", господарські суди Сумської та Чернігівської областей відновили територіальну підсудність судових справ із 25 квітня 2022 року. З таких самих підстав розпорядженням Верховного Суду від 25.07.2022 № 41 відновлено територіальну підсудність судових справ Господарського суду Миколаївської області з 26 липня 2022 року.

На початку військової агресії велика кількість судових засідань, зокрема, в Касаційному господарському суді не відбулася у зв'язку з небезпекою для відвідувачів та працівників суду. Судді відклали розгляд судових справ, здійснювали розгляд без виклику сторін (у разі можливості), призначали нові дати судових засідань.

Згодом вдалося організувати проведення судових засідань у приміщенні суду з дотриманням заходів безпеки.

У разі повітряної тривоги оголошується перерва в судовому засіданні, а учасникам справи пропонується пройти до найближчого укриття.

Наразі під час з реєстрації касаційних скарг (заяв, клопотань тощо) та розподілу між суддями судових справ, їх розгляду, надсилання поштової кореспонденції учасникам справи діємо так само, як і до введення воєнного стану, і тому перед нами постають нові виклики.

Більшість справ (90 %) у господарських судах розглядається у відкритих судових засіданнях з викликом сторін. У зв'язку з воєнними діями суди не завжди можуть належним чином повідомити учасників справи про судові засідання, а учасники справи – з'явитися для участі в ньому.

В умовах воєнного стану доцільно запровадити на законодавчому рівні особливості здійснення правосуддя в господарських справах. Такі особливості можуть стосуватися повідомлення учасників справи альтернативними засобами зв'язку, а також ширшого використання розгляду справ без виклику сторін (письмове провадження).

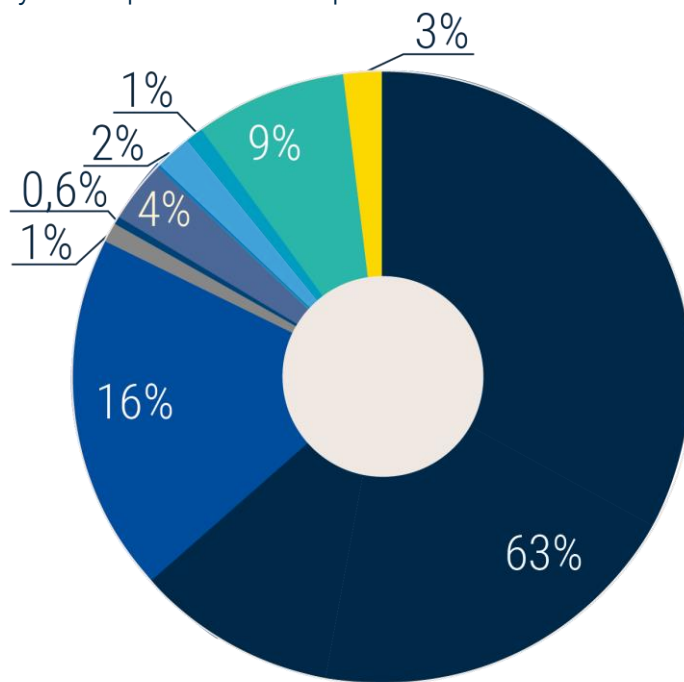
Кількість справ у судах за час війни тимчасово зменшилася, і, відповідно, зменшилося середнє навантаження на суддів. Водночас зросло навантаження на суддів і працівників апаратів судів унаслідок виконання додаткових функцій з організації безпечних умов для учасників судового процесу та їх інформування.

Судді, працівники апаратів судів не лише забезпечують роботу судової гілки влади, а й займаються волонтерством, захищають країну від агресора, перебуваючи в лавах Збройних сил України та територіальної оборони.

У 2022 році основні кількісні показники роботи місцевих господарських судів (далі – господарські суди) становлять:

- 164,4 тис. процесуальних звернень (далі – звернення), що перебували на розгляді господарських судів з вирішення спорів, які виникли у сфері господарської діяльності;
- 123 тис. звернень, які надійшли на розгляд, з них – 67,8 тис. позовних заяв;
- 119 тис. розглянутих звернень суб'єктів господарювання, або 96,8 % від тих, які надійшли на розгляд;
- 90,5 тис. розглянутих господарськими судами звернень, за результатами розгляду яких судові рішення можуть бути оскаржені до суду вищого рівня;
- 59,2 тис. розглянутих господарськими судами справ.

Структурний аналіз результатів розгляду основних категорій господарських справ протягом 2022 року характеризується стійкою тенденцією щодо незмінності питомої ваги розглянутих справ за категоріями:

- Укладення, зміна, розірвання договорів та визнання їх недійсними
- Майнові спори
- Банкрутство
- Корпоративні відносини
- Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності
- Земельні відносини
- Захист права власності
- Антимонопольне законодавство
- Інші спори

Упродовж 2022 року кількість розглянутих господарськими судами справ за основними категоріями становить:

- 1,8 тис. – про укладення, зміну, розірвання договорів та визнання їх недійсними;
- 37,3 тис. – майнового характеру та щодо виконання договорів;
- 2,2 тис. – із земельних відносин;
- 9,7 тис. – пов'язаних з банкрутством, з яких 0,8 тис. справ про визнання банкрутом;
- 1 тис. – щодо захисту права власності;
- 0,9 тис. – з корпоративних відносин;
- 363 – щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- 481 – щодо застосування антимонопольного законодавства;
- 5,5 тис. – з інших спорів.

У 2022 році за результатами розгляду господарських справ з майновими вимогами позивачів на заявлену суму 255,6 млрд грн, визнано обґрунтованими та присуджено до стягнення 89,2 млрд грн, що становить 34,9 % від заявлених коштів.

Водночас у 8,9 тис. справ було заявлено штрафних санкцій на суму майже 8 млрд грн та присуджено до стягнення 5,4 млрд грн (або 68,1 % від заявлених коштів штрафних санкцій).

За звітний період до спеціального фонду Державного бюджету України за розгляд справ господарськими судами надійшло 628,8 млн грн.

Найкращих показників якості розгляду справ досягнуто господарськими судами Чернівецької, Тернопільської та Харківської областей, де кількість змінених та скасованих судових рішень дорівнювала відповідно 1,2 % у перших двох та 1,8 % від розглянутих ними за середнього такого показника по Україні 3,3 %.

Середній рівень навантаження на одного суддю місцевого господарського суду в 2022 році становив 359 звернень, що перебували на розгляді.

II. Інформація про роботу апеляційних господарських судів

Переважна більшість – 82,8 % – судових рішень судів першої інстанції відповідає вимогам чинного законодавства та набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги.

Протягом 2022 року основні кількісні показники роботи апеляційних господарських судів становили:

- 38,1 тис. звернень у господарських справах, які перебували на розгляді;
- 29,8 тис. звернень, які надійшли на розгляд судів апеляційної інстанції;
- 30,1 тис. розглянутих звернень, що становить 100,9 % від тих, що надійшли для розгляду у звітному періоді;
- 15,5 тис. скарг, які надійшли до апеляційних господарських судів;
- 18,8 тис. ухвалених в апеляційному порядку судових рішень, які можуть бути оскаржені до суду вищого рівня;
- 13,1 тис. розглянутих в апеляційному порядку скарг по суті, зокрема за основними категоріями справ:
 - 1,2 тис. – про укладення, зміну, розірвання договорів та визнання їх недійсними;
 - 6 тис. – майнового характеру та щодо виконання договорів;
 - 1,2 тис. – із земельних відносин;
 - 0,4 тис. – щодо захисту права власності;
 - 0,6 тис. – з корпоративних відносин;
 - 1,7 тис. – пов'язаних з банкрутством;
 - 181 – щодо застосування антимонопольного законодавства;
 - 104 – щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;
 - 1,7 тис. – з інших спорів.

За результатами розгляду справ суди змінили або скасували 3 тис. судових рішень місцевих господарських судів, що становить 22,7 % від загальної кількості розглянутих апеляційних скарг по суті, або 3,3 % від ухвалених судових актів місцевими господарськими судами.

Найкращих показників якості розгляду справ досягли Центральний та Північний апеляційні господарські суди, де кількість змінених та скасованих судових рішень дорівнює відповідно **5,1 %** та **6,8 %** від розглянутих ними процесуальних звернень за середнього такого показника по Україні **6,8 %**.

Середній рівень навантаження на одного суддю апеляційного господарського суду в 2022 році становив 268 звернень, що перебували на розгляді.

III. Інформація про роботу Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

У 2022 році в Касаційному господарському суді перебували на розгляді 8,7 тис. звернень, з яких надійшли для розгляду 6,8 тис.

Зокрема, кількість звернень, що надійшли на розгляд у 2022 році до судових палат:

для розгляду справ про банкрутство – 2 тис.;

для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством – 1 тис.;

для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів – 1,5 тис.;

для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності – 2,4 тис.

Усі процесуальні звернення, що надійшли, зареєстровано та розподілено між суддями в установленому чинним законодавством порядку з урахуванням спеціалізації, навантаження кожного судді та інших критеріїв.

Із загальної кількості процесуальних звернень, що перебували на розгляді, розглянуто у 2022 році усього розглянуто майже 7,2 тис. Зокрема, кількість ухвалених кінцевих рішень судовими палатами становить:

для розгляду справ про банкрутство – 1,9 тис.;

для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством – 1 тис.;

для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів – 1,6 тис.;

для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності – 2,5 тис.

У 2022 році кількість розглянутих справ по суті та закритих проваджень – 4,8 тис., зокрема вирішених спорів з прийняттям судових рішень судовими палатами:

для розгляду справ про банкрутство – 1,2 тис.;

для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством – 0,7 тис.;

для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів – 1,1 тис.;

для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності – 1,8 тис.

Кількість розглянутих справ у касаційному порядку **за основними категоріями** у 2022 році становить:

1,7 тис. – майнового характеру щодо виконання договорів та про укладення, зміну, розірвання договорів та визнання їх недійсними;

420 – щодо захисту права власності;

401 – з корпоративних відносин;

782 – справ, пов'язаних з банкрутством;

510 – із земельних відносин;

68 – щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;

115 – для розгляду справ, пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;

525 – із недоговірних зобов'язань;

107 – у категорії «Інші спори».

Водночас протягом 2022 року судді Касаційного господарського суду:

– залишили без руху майже 2,3 тис. процесуальних звернень, або 33,9 % від тих, які надійшли;

– не розглянули на кінець 2022 року майже 1,5 тис. процесуальних звернень, або 22,2 % від тих, що надійшли.

За результатами судового розгляду в **1,3 тис.** справах судові рішення судів апеляційної інстанції змінено та скасовано повністю або частково, що становить **26,8 %** від розглянутих справ.

При цьому **0,8 тис.** судових рішень апеляційних судів, або **17 %** від розглянутих по суті (4,8 тис.), скасовано і передано на новий розгляд до господарських судів у зв'язку з порушеннями норм матеріального та процесуального права, які унеможливають встановлення фактичних обставин справи, що мають значення для правильного вирішення спору.

Крім того, **152** судових рішення апеляційних судів скасовано з прийняттям Касаційним господарським судом нового рішення у справі, що становить **3,2 %** від розглянутих судових справ у касаційному порядку.

З метою забезпечення сталості та єдності судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, на розгляді судових палат і об'єднаної палати Касаційного господарського суду перебувало **74** справи, з яких розглянуто по суті **57**.

До Великої Палати Верховного Суду з Касаційного господарського суду протягом 2022 року передано для розгляду **40** справ.

У Касаційному господарському суді у 2022 році ефективність здійснення судочинства становить **105 %**, зокрема у судових палатах:

для розгляду справ про банкрутство – **97,6 %**;

для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством – **104 %**;

для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів – **107,7 %**;

для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності – **110 %**.

Ці показники є досить високими та свідчать про раціональне планування і розподіл ресурсів для своєчасного розгляду судових справ.

У 2022 році середній рівень навантаження суддів Касаційного господарського суду з урахуванням їх фактичної чисельності становив **256** процесуальних звернень, що перебували на розгляді, зокрема у судових палатах:

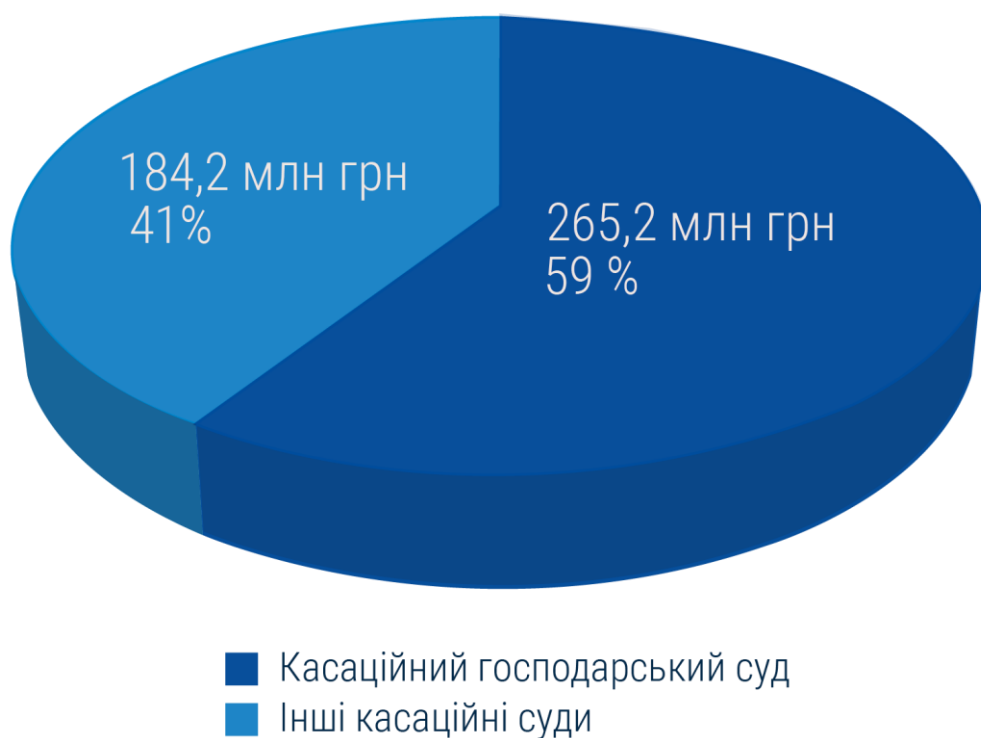
для розгляду справ про банкрутство – 272 процесуальні звернення;
для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством – 234 процесуальні звернення;

для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів – 242 процесуальні звернення;

для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності – 262 процесуальні звернення.

У звітному періоді до спеціального фонду Державного бюджету України за розгляд справ Касаційним господарським судом сплачено **265,2 млн грн.**

Сплачено судовий збір за розгляд процесуальних звернень Верховним Судом

IV. Висновки

Найвагомішим аргументом довіри до суду є правильне судові рішення, його якісна сторона та можливість кожного громадянина в умовах воєнного стану реалізувати право на доступ до суду. Головними завданнями сучасного судочинства є: забезпечення єдності правозастосовної практики; усунення розбіжностей у тлумаченні одних і тих самих норм права; підвищення рівня та якості захисту прав громадян і юридичних осіб; уніфікація правозастосовної практики та наближення її до міжнародних стандартів судочинства.

За практикою Європейського суду з прав людини показник невідповідності рішень господарських судів України міжнародним нормам – найнижчий серед усіх інших судів.

Нарікань щодо порушення строків розгляду, своєчасності внесення рішень господарських судів до Єдиного державного реєстру судових рішень – найменше.

Вирішення господарських спорів в умовах воєнного стану має бути актуальним, зважаючи на ризики затяжної війни, з урахуванням зміни умов, які вплинули на бізнеспроцеси.

У результаті бойових дій значна кількість учасників господарської діяльності зазнали прямих збитків, які наразі залишаються досить вагомими. Водночас перебування активів у вигляді обладнання, нерухомості, транспорту на окупованих територіях, ракетні атаки, обстріли, переривання робочих процесів, руйнування енергоструктури, зростання витрат через використання генераторів, перебої з наданням послуг зв'язку та інтернету, накопичення втоми та нервове виснаження працівників, мобілізація, складнощі у плануванні та прогнозуванні тощо спричинили безпрецедентні негативні наслідки для бізнесу, як-от: часткове або повне його обмеження, необхідність зміни геолокації діяльності, погіршення фінансового стану. Усе це зумовило стрімкий спад економіки держави, наслідком якого стало зменшення звернень до господарських судів.

З аналізу одного з основних показників роботи господарських судів – надходження звернень до господарських округів убачається незначне зменшення їх кількості проти аналогічного показника 2021 року в порівняно безпечних регіонах північно-західних областей та вагоме зниження показників у найбільш постраждалих.

Так, кількість звернень до судів **Північно-західного округу зменшилось на 8,3 %**. До нього входять Північно-західний апеляційний господарський суд (далі – АГС), в якому цей показник на 21,2 % менше, Господарський суд (далі – ГС) Вінницької області – на 0,7 % менше, ГС Волинської області – на 12,7 % менше, ГС Житомирської області – на 24,3 % менше, ГС Рівненської області – на 3,9 % більше, ГС Хмельницької області – на 8,7 % більше.

Західний округ – на 12,7 % менше: Західний АГС – на 25,8 % менше, ГС Закарпатської області – на 14,2 % менше, ГС Івано-Франківської області – на 18,9

% менше, ГС Львівської області – на 22,2 % менше, ГС Тернопільської області – на 12,6 % менше, ГС Чернівецької області – на 24,7 % більше.

Північний округ – на 33,8 % менше: Північний АГС – на 42,3 % менше, ГС Київської області – на 22,2 % менше, ГС Сумської області – на 23,7 % менше, ГС Черкаської області – на 21,9 % менше, ГС Чернігівської області – на 18,6 % менше, ГС міста Києва – на 36,2 % менше.

Центральний округ – на 42,2 % менше: Центральний АГС – на 34,3 % менше, ГС Дніпропетровської області – на 46,8 % менше, ГС Запорізької області – на 37,8 % менше, ГС Кіровоградської області – на 45,8 % менше.

Південно-західний округ – на 48,3 % менше: Південно-західний АГС – на 45,9 % менше, ГС Миколаївської області – на 64,5 % менше, ГС Одеської області – на 14,8 % менше, ГС Херсонської області – на 100 % менше.

Східний округ – на 50,2 % менше: Східний АГС – на 58,9 % менше, ГС Донецької області – на 61,8 % менше, ГС Луганської області – на 75,5 % менше, ГС Полтавської області – на 30,0 % менше, ГС Харківської області – на 35,1 % менше.

Основні категорії справ, які розглядають господарські суди, безпосередньо пов'язані з економікою країни, тому в умовах її безприцедентного спаду потреба у швидкому та якісному вирішенні господарських спорів набуває першочергового значення.

Для цього важливим є своєчасне оновлення чинного законодавства відповідно до нагальних потреб суспільства, впровадження зрозумілих механізмів для забезпечення належного захисту порушених прав суб'єктів господарювання, майно яких втрачено, пошкоджено в умовах війни, із застосуванням яких стане можливим здійснення оперативного та ефективного судового захисту.

У результаті військової агресії відбувається спад економіки, що спричиняє зменшення кількості звернень до господарських судів. Але це лише відкладений попит на судовий захист.

Так, у зв'язку з війною в Україні та, відповідно, зниженням рівня виконання договірних зобов'язань юридичних осіб, які знаходяться в зоні бойових (воєнних) дій, очікуємо збільшення спорів: щодо відповідальності за порушення зобов'язань; пов'язаних з виконанням правочинів; справ про банкрутство. Крім того, збільшиться кількість спорів про відшкодування шкоди, завданої бойовими діями; про відшкодування збитків страховими компаніями; у сфері природоохоронного законодавства.

У нинішніх умовах зросла актуальність швидкого та якісного розгляду справ, що впливають на оборону України та соціальну сферу (паливо, електроенергія, комунальні послуги, продукти харчування тощо), а також необхідність вжиття заходів

забезпечення позовів та їх скасування (зокрема стосовно арешту обігових коштів підприємств).

Загалом, запит на справедливість нині зростає, судді та працівники апаратів господарських судів це чудово розуміють і готові до сумлінної праці.

Водночас основні критерії оцінювання роботи суду з розгляду справ засвідчують ефективність господарських судів.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua